S A F E A S M I L K: D E M Y T H E V A N H E T G E N I E

"wat is genie? aangezien genialiteit
begint met het herkennen van problemen
is deze vraag stellen, haar beantwoorden" (Guru Mashuganishi Yogi)

henk van setten

Toevallig maakte ik op één morgen kennis met een produkt van Marcel van der Linden, "Kleine kritiek der genialiteit" (De Gids, nr. 3-1974, p. 203) en met "Kunst, kunstgeschiedenis, geschiedenis" door Wessel Krul (Groniek 31, p. 175). Schaart de laatste het "hardnekkige geloof in het bestaan van genieën" meer achteloos onder allerlei "mythen en halve waarheden", de eerste besteedt hier vier paginaas aan die hij besluit met de wat komies aandoende - maar ernstig gemeende - verzuchting "het verrichten van geniale daden is een begunstiging die zoals alle begunstigingen moet worden afgeschaft" (Het baren van kinderen is een begunstiging die zoals alle begunstigingen moet worden afgeschaft, kreet janus, waarop marie repliseerde: het niet hoeven baren van kinderen is een begunstiging die zoals alle begunstigingen moet worden afgeschaft - en zie, zij waren het eens). Omdat Wessel Krul en van der Linden er dezelfde mening op schijnen na te houden wil ik daar graag iets over zeggen.

Voor wie het niet lazen en willen lezen, allereerst een samervatting van het betoog van Van der Linden:

"Grote mannen" in de geschiedenis waren slechts groot bij de gratie van de massaas die hen volgden. Ze konden processen vertragen of versnellen, maar geen individu kan de loop der geschiedenis fundamenteel wijzigen. Verafgoding van de "groten" voorziet hen van bovenmenselijke eigenschappen en maakt ze tot "genieën". Het begrip "genie" wortelt, in samenhang met de opkomst van een nieuw, individueel bewustzijn, in de vroege renaissance- Het kwam tot rijpheid in de achttiende eeuw. Wie geloven in genialiteit? Drie groepen: 1) de romantiese (genialiteit -

onbegrijpelijk geschenk van god of moeder natuur); 2) de rationalistiese (oefening baart kunst, i.c. baart genialiteit) en 3) een kombinatie van beide opvattingen. Onze laatburgerlijke maatschappij wil het kreatieve talent zo goed mogelijk eksploiteren en richt hierop dan ook wetenschappelijk onderzoek. Daardoor gaat men genialiteit steeds meer zien als een (bv. intelligentie-) kwantiteit dan als een kwaliteit; de romantiese opvatting verliest hierbij terrein. Ook zijn er nu wetenschappers die het bestaan van genialiteit op positief-wetenschappelijke grond ontkennen (ondialekties negeren). Er is echter ook een dialektiese negatie mogelijk waarbij drie faktoren meespelen: 1) kunstenaars werden, in plaats van (middeleeuwen, vroege renaissance) afhankelijk van het mecenaat, afhankelijk van de vraag op de markt waar ze zich zo goed mogelijk moesten verkopen; 2) de kunstenaars bleven buiten het inzettende proces van de arbeidsverdeling wat hun een voetstukje verschafte en hun kunst een "autonoom" aanzien; 3) de rol van de religie: was de kunstenaar eerst een tolk van god, nu kan hij individueele waarheden weergeven - bijzonderheid, originaliteit werden estetiese maatstaven. Verklaart dit de genialiteitsmythe t.a.v. de kunst, van een artistieke- werd deze mythe ook een niet-artistieke kategorie. In elk geval: een mythe, gebonden aan de historiese kontekst. Intellektuele kreativiteit moet worden bevrijd zodat ieder het peil kan bereiken dat voorheen aan enkele genieën voorbehouden was. "Het verrichten van geniale daden is een begunstiging die zoals alle begunstigingen moet worden afgeschaft." Einde samenvatting.

Een onzorgvuldigheid lijkt dat Van der Linden zijn opvatting van het begrip "geniaal" niet wat helderder formuleert. Met F. Buessink weten wij, literair geschoold, waartegen Don Quichotte vocht. Maar waartegen vecht Van der Linden? Het lijkt erop dat hij het begrip "geniaal" in steeds wisselende zin gebruikt. Bovendien: tegenstanders van een opvatting hebben soms de neiging de meest ekstreme variant daarvan aan te vallen en aan redelijker versies voorbij te gaan. Van deze neiging verdenk ik ook Van der Linden een beetje. Laten we het niet over een romantiese oude mythe hebben maar, gewoon, over de bruikbaarheid van de termen "genie" en "genialiteit". Woorden dienen om onderscheid aan te brengen; hierin verschilt "rood" niet van "geniaal", "stoel" niet van "genie" en "progressiviteit" niet van "genialiteit" (vraag: hoeveel van deze zes begrippen hebben beslist niet te maken met de huidige minister van buiten-

landse zaken?). Als we bv. af zouden spreken ieder met een ikuu van 173 en meer een genie te noemen (vooropgesteld dat we zelf 174 hadden, natuurlijk) zou ieder met een ikuu van 172, of 80, dat niet zijn.

In de praktijk wordt, zoals Van der Linden zelf opmerkt, dit soort gebruik van het woord genie steeds gangbaarder. Tenzij men ertegen is, dat verschillende mensen een verschillende aanleg voor schilderen of komponeren hebben, is daar niets tegen. Natuurlijk verhinderen maatschappelijke faktoren veel mensen hun talenten te ontplooien. Maar niemand zal aannemen dat in een sosjalistiese maatschappij ieder even intelligent of getalenteerd zal zijn - wèl even waardevol, maar dat is iets anders. Dat in deze maatschappij waardering afhangt van min of meer toevallige fatoren als talent, geslacht, ras - dáártegen te zijn is terecht. Tegen een kwalitatief gebruik van de term "genialiteit" - als daar dus maatschappelijke konsekwenties aan verbonden worden - verzet ik mij ook. Maar Van der Linden stelt eerst vast dat "genie" steeds meer als nuchter kwantitatief begrip gebruikt wordt en veroordeelt het vervolgens als een ekstreem kwalitatief begrip. Zijn formulering laat dat niet blijken en doet daarom zo komies aan. Had hij geschreven "het waarderen van het kunnen van sommige mensen boven het kunnen van andere mensen, met name in materiële zin, is een begunstiging die zoals alle begunstigingen moet worden afgeschaft", ik had ja en amen gezegd (vgl.: het is geen verwerpelijke begunstiging dat sommige mensen mannen zijn, maar dat sommige mensen om die reden meer loon voor hetzelfde werk krijgen). Het doet mij inderdaad aan Don Quichotte denken wanneer iemand zich keert tegen het feit dat sommige mensen geniaal heten (en wellicht ook zijn) en anderen niet. Het gaat erom dat die genialiteit meer maatschappelijke verdienste oplevert. Genieën verdienen meer. Worden ze miskend, dan doen anderen er hun voordeel mee als zijzelf al begraven zijn.

Kortom, zonder dit nu direkt uitsluitend uit het peil van hooglerarensalarissen te willen opmaken, geloof ik, in tegenstelling to ook Wessel Krul, wel degelijk dat er genieën zijn. Jan Scheffers blijkt mijn mening te delen als hij het (in dezelfde Groniek) in zijn van entoesjasme overlopend hoekje heeft over "het muzikale genie Captain Beefheart". Als iemand muzikaler is dan de meesten mag je dat toch wel vaststellen? Enkele mensen hebben flitsende ideeën op het gebied van muziek, techniek, literatuur of wat dan ook - zelfs op het gebied van de geschiedwetenschap

(zoals die Amerikaan die zijn loopbaan riskeerde om de Groningers te overtuigen van het nut van de bandrekorder voor het vastleggen van gesprekken met politici). Waarom die ideeën niet geniaal genoemd? Sommige mensen hebben weinig last van haren, waarom die niet kaal genoemd? Het gaat erom dat de vruchten van genialiteit niet van het genie alleen zijn maar van heel de samenleving. De onvermijdelijke verschillen in aanleg horen geen aanleiding te geven tot verschillen in waardering. Een genie hoort niet meer te verdienen dan wie dat toevallig niet is, een mannetje niet meer dan een vrouwtje, net zomin als een kale knikker meer krijgt dan een luizebos (hoewel?)

De genialiteit van Captain Beefheart is dus geen enkele reden om die schijf zwart vinyl zo'n twintig piek te laten kosten. Integendeel. Ook De Gids met het niet ter zake doende betoog van Van der Linden is, de genialiteiten die erin staan in aanmerking genomen, te duur. Veel te duur. En Groniek? Ach, als ik de geruchten hoor over toch nog spoorloos verdwijnende nummers en de invoering van een groniek-ophaal-pasje (ik word nu door iemand die achter mij staat op de schouder getikt dat ik, opendeurintrappend, nu toch wel te ver ga, maar ik wil toch nog even opmerken

dwp! je naam en adres zijn bekend reeds

p.s. Laat maar. Ik heb de zijne al gejat. Wat is tenslotte het principiele verschil tussen schrijfmachines en fietsen? (De volgende maal had ik de eventuele omkeerbaarheid van een fameuze uitspraak van Proudhon willen behandelen, ware het niet dat de redaksie van Groniek mijn inzendingen, wegens gekonstateerd misbruik van vertrouwen, niet meer zal plaatsen)

p.s. 2. Uit wraak onthoud ik u ditmaal het notenapparaat. Gegroet!